

Tarih ve Diplomasi Araştırmalarına Göre Gazi Mustafa Kemal Atatürk'n Diplomat Kimliği

Ali Engin Oba*

zet

Atatürk'ün diplomat kimliğinin gereği gibi incelenmediğini düşünüyorum. Oysaki Atatürk, aynı zamanda birinci sınıf bir diplomattır. Atatürk, İstiklal Savaşı'nın başlangıcından itibaren, Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti reisi olarak ve 1923-1938 tarihlerinde Cumhurbaşkanlığı döneminde uyguladığı diplomasi ile birinci sınıf bir diplomat olduğunu göstermiştir. Gerçekten Atatürk, uyguladığı diplomasi ile Türkiye Cumhuriyeti'ni bağımsız, egemen ve uluslararası sistemin etkin bir yesi haline getirmiştir. Barış zerine inşa ettiği bu diplomasi, "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" ilkesiyle ve kin, nefret, şovenizm ve irredantizmi reddederek yrtlmştir.

İkili ve Türkiye'nin 18 Temmuz 1932'de Milletler Cemiyeti'ne katılması ile çok taraflı diplomasi, Atatürk tarafından maharetle kullanılmıştır. Atatürk, 4 Kasım 1925'ten 11 Kasım 1938'e kadar Dışışleri Bakanlığı yapan Tefvik Rüştü Aras'a verdiği talimatlarla diplomasisini uygulatmıştır.

Bu çalışmanın amacı, Atatürk'ün bu kimliğini Uluslararası İlişkiler disiplininin alt çalışma alanı Diplomasi Araştırmaları çerçevesinde ele alarak değerlendirmektir. Diplomasi Araştırmalarına göre, iyi bir diplomasi gerçekçilik, ulusal bağımsızlık ve caydıncılık üzerine inşa edilir. Atatürk'ün diplomat olarak bu ilkelere uyumu nasıl ele alınabilir?

Bundan başka, diplomasi, devletlerin ve toplumların gösterdiği dönüşümün etkisiyle kapsamını genişletmiştir. Bugünkü diplomaside üzerinde durulan yeni bir konu olan kamu diplomasisi, Atatürk dönemi sırasında nasıl ele alınabilir? Atatürk'n dış politikada ikili ve çok taraflı ilişkilerde Türkiye'nin yüceltilmesi ve milli çıkarlarının korunması için gerçekleştirdiği girişimler nelerdir? Ayrıca, Osmanlı Devleti'nin son dönemdeki diplomasisi Atatürk diplomasisine nasıl etki yapmıştır?

Makalemi bu konular üzerine inşa ederek diplomat Atatürk' aydınlatmaya çalışacağım. Bu amaçla, diğer kaynaklar yanında, Atatürk'ün güven mektubunu sunan

* Emekli Büyükelçi, Prof. Dr., ağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Mersin/TÜRKİYE, alienginoba@cag.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8456-0261, DOI: 10.37879/9789751756480.2023.1

yabancı Büyükelçileri kabul ederken irat ettiği nutuklar değerlendirilecektir. Bunun için Cumhurbaşkanlığı arşivi incelenmeye çalışılacaktır. Ayrıca, Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin her yıl çalışmaya başlaması sırasında yaptığı konuşmalarda uluslararası politikaya dair belirttiği görüşleri de nazara dikkate alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk Diplomasisi, Diplomat Atatürk, Türk Dış Politikasında Barış Düşüncesi, Tevfik Rüştü Aras, Diploması Araştırmaları, Osmanlı Diplomasisi.

Diplomat Identity of Ghazi Mustafa Kemal Atatürk According to History and Diplomacy Studies

Abstract

I think that the diplomat identity of Atatürk has not been researched adequately. Atatürk was at the same time a first class diplomat. He proved himself as a first class diplomat from the starting point of the Turkish National Struggle and as the Chairman of the Grand National Assembly. Later, as the President of Turkish Republic between 1923-1938, he was able to create an independent, sovereign Turkey which became an active member of the international system. He based this diplomacy upon peace and by using the motto "Peace at Home, Peace Abroad", he applied it by refusing dislike, hatred, chauvinism and irredentism.

Atatürk has used with great talent bilateral and multilateral diplomacy with the participation of Turkey in the League of Nations on July 18, 1932. This diplomacy was implemented by Dr. Tevfik Rüştü Aras who was Foreign Minister between November 4, 1925 until November 11, 1938 according to the instructions that he received from Atatürk.

The aim of this article is to evaluate the diplomat identity of Atatürk within the framework of Diplomacy Studies which is a sub-research field of International Relations. According to Diplomacy Studies, a good diplomacy should be based upon realism, national independence and dissuasion. How was the position of Atatürk to this principles?

Furthermore diplomacy, under the impact of the transformation of states and societies has enlarged its scope. How we can consider public diplomacy during Atatürk era which has become a new subject of current diplomacy? How we can evaluate the initiatives taken by Atatürk in the field of bilateral and multilateral diplomacy in order to promote and to protect national interests of Turkey? Besides, how the diplomacy at the last stage of the Ottoman Empire has influenced Atatürk diplomacy?

For writing my paper, I will try to use written materials and Presidency archives.

Especially the speech of Atat6rk pronounced during the presentations of the letters of credence of the foreign Ambassadors. I will also take into consideration the foreign policy and diplomacy subjects in the speech of Atat6rk delivered during the annual beginning session of Turkish Grand National Assembly.

Keywords: Diplomacy of Atat6rk, Diplomat Atat6rk, Peace Thought in Turkish Foreign Policy, Tevfik R6řt6 Aras, Diplomacy Studies, Ottoman Diplomacy.

Giriş: Diplomasi ve Diplomat

Devlet uluslararası alanda etkinliğini sağlamak amacıyla diplomasi aracına sahip olması gerekmektedir. Devlet diplomasi aracı ile temsil, m6zakere ve iletişimi geręekleřtirir. B6ylelikle diplomasi, devletler arasında ve devletler ile uluslararası camianın diğer akt6rleri arasındaki ilişkilerin y6netimi olarak tanımlanabilir.¹

Diplomasi, sağlam ekonomik yapı yanında, askeri g6ç ile desteklendiği takdirde devletler arası gerginliklerin azaltılması ve sorunların c6z6me kavuşturulmasında en 6nemli araçtır. Tarihsel açıdan değerlendirildiğinde diplomasi, devletin gelişimine ayak uydurmayı başarmış ve diğer asırlarda olduğu gibi değerini kaybetmeden etkinliğini koruyabilmiştir.

Diplomasi, devletin ve uluslararası camianın d6nuş6m6 işığında kapsamını geliştirmeyi de başarmıştır. Gerçekten, “The Oxford Handbook of Modern Diplomacy” ikili ve c6k taraflı diplomasi, g6r6şme ve arabuluculuk gibi klasik alanlar yanında, kamu diplomasisi, g6venlik, ekonomi, silahların kontrol6, silahsızlanma, ticaret, sağlık, spor, iklim diplomasislerini de ele almıştır.²

Diplomasi, etkin bir şekilde kullanıldığı takdirde, devletler arası gerginlikleri azaltır ve uluslararası sistemi istikrara kavuşturur. Aksi halde, askeri strateji 6n plana cıkar ve silahlanma yarışı başlayabilir. Taraflar, stratejik avantaj sağlamak amacıyla cıtuşmaya başvurmamayı tercih ederlerse savaşa giden yol ortaya cıkar. Diplomasi ayrıca, uluslararası ilişkilerin alet odası ve esas kurumu olarak da tanımlanabilir.³

Diplomasi ikili ve c6k taraflı olarak, iki d6zeyde değerlendirilir. İkili diplomasi

1 R.P. Barston, *Modern Diplomacy*, Routledge, Londra, 2006, s. 1.

2 Andrew F. Cooper, Jorge Heine, Ramesh Thakur, *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*, Oxford, 2013, s. V-IX.

3 Bu konuda bk. Jean-Robert Leguey-Feilleux, *The Dynamics of Diplomacy*, Viva Books, London 2017.

dışişleri bakanlıkları, büyükelçilikler, konsolosluklar aracılığı ile bir devletin milli çıkarlarının takibini gerçekleştirir. İkili ilişkiler, ticaret, yatırım ile ülkenin tanıtılması ve kültürel konuları da ele alır.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında, ABD Cumhurbaşkanı Wilson'ın 14 Noktası'nın 14'üncüsü, barışın sağlanmasına yönelik bir uluslararası örgütün kurulmasını öngörmüştür. Bu çerçevede, Cenevre'de 10 Ocak 1920'de kurulan uluslararası bir örgüt ile ülkeler arası iş birliğinin geliştirilmesi, güvenlik ve barışın sağlanması hedeflenmiştir. Böylelikle, çok taraflı diplomasi de diplomatik ilişkilerin önemli bir unsuru haline gelmiştir. Türkiye, 18 Temmuz 1932'de Milletler Cemiyeti'ne katılmıştır, 1934'te de bu örgütün konseyine üye olmuştur.

Diplomat, diplomasiyi yöneten devlet sorumlusudur ve devletin yürütme erkinin en önemli unsurunu teşkil eder. Diplomatlar, atandıkları ülkede yaşamlarını sürdüren, bu ülkelerin iç ve dış sorunlarını tahlil eden, bağlı oldukları dışişleri bakanlıklarına yaptıkları tahlil ve değerlendirmeleri rapor olarak sunan kimselerdir. Diplomatların bu çalışmaları, ülkelere dair politikaları da ortaya çıkarır.

Diplomasi ve diplomatlara ait araştırmalar, 1996 yılında Uluslararası Araştırmalar Derneği'nin diplomasi araştırmaları bölümünü oluşturması ile bu alan, uluslararası ilişkiler disiplinine eklenmiştir. Devletlerin ortadan kalkmaması ve diplomatların devletlere bağlı etkinliklerini devam ettirmeleri, diplomasi ve diplomatlarla uluslararası ilişkiler disiplininin ilgilenmesi icap ettiğini ortaya çıkarmıştır.⁴

Diplomasi araştırmaları çerçevesinde, iyi bir diplomasi ve diplomat için aşağıdaki hususların gerçekleştirilmesinin önemi belirtilmektedir. İyi bir diplomasi için öngörülen esas unsurlar şunlardır:⁵ Olayların tarihi arka planını iyi bilmek, gerçekçi olmak, ulusal bağımsızlığı sağlamak, caydırıcı olmak, çok taraflı diplomasiğin önemini göz önünde tutmak.

Diğer taraftan diplomatın esas nitelikleri de şu şekilde tanımlanmaktadır:⁶ Dürüstlük, ketumiyet, enerjik olmak, kendi kendini kontrol edebilmek; diplomatın meziyetleri ise şu şekilde sıralanabilir: Rapor yazmak, müzakere etmek, objektif

4 Ali Engin Oba, "Devletin Ayrılmaz Parçası: Diplomasi", *Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası, Bildiri Özetleri*, 15-16 Ekim 2018, ed. Erdem Denk & Haldun Yürümez, Ankara Üniversitesi, SBF Yayını, Numara 617, Ankara, 2018, s. 311.

5 Renaud Girard, *Quelle Diplomatie pour la France*, Cerf, Paris 2017, s. 9-33.

6 William Macomber, *The Angels' Game, A Handbook of Modern Diplomacy*, New York, 1975, s. 26-65.

tahlil yapabilmek, yabancı bir dili iyi bilmek, devletin öngördüğü politikayı uygulamak, devletin milli çıkarlarını korumak ve bu çıkarları etkinleştirmek.

Osmanlı Devleti'nin diğer devletler ile diplomatik ilişkileri 1793 senesine kadar tek yönlü olmuştur ve Osmanlılar bu tarihten itibaren mukim elçilik sistemini benimsemişlerdir. İlk ikamet elimiz 1793 yılında Londra'ya atanmıştır, daha sonra Paris, Viyana ve Berlin'de de eliliklerimiz faaliyete geçmişlerdir. Bu eliliklerimiz 1821'de kapatılmıştır. Yeniden açılmaları Sultan İkinci Mahmut döneminde 1834'te olmuştur. Daimi elçilerimiz Osmanlı Devleti'nin modernleşmesine önemli katkılarda bulunmuşlardır.⁷

Osmanlı diplomasisi 1834'ten itibaren Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadarki sürede mesleki açıdan gerekli beceriye sahip, diğer Avrupa lkelerinin diplomatları ile rekabet edilebilecek bir diplomat sınıfını oluşturmayı başarmıştır.⁸ Osmanlı diplomatlarının bu dönemde, üzerinde durdukları temel ilkeler, eşitlik, ülke bütünlüğüne saygı ve mtekabiliyettir.⁹ Osmanlı diplomatları, büyük devletlerarasındaki çıkar çatışmalarından yararlanarak bir denge politikasını uygulayarak Osmanlı Devleti'nin ömrünü uzatmışlardır.¹⁰ Gerçekten, 19. yüzyılda uluslararası politika, Avrupa'nın beş büyük ülkesinin etkisinde şekillenmiştir. Fransa, Almanya, Avusturya-Macaristan, Rusya ve İngiltere'nin etkisindeki bu politikada barışın korunması ve ufak ülkelerin hayatta kalmaları, söz konusu Avrupa lkeleri arasındaki kuvvet dengesini iyi muhafaza etmeyi gerektirmiştir.¹¹ Nitekim, 1890 ile 1914 arasında Avrupa'nın büyük devletleri arasındaki sıkı rekabet Osmanlı Devletince kendi çıkarları açısından kullanılmıştır.¹²

Osmanlı diplomatlarının büyük devletler arasındaki çıkar çatışmalarından yararlanarak uyguladıkları denge diplomasisi Millî Mücadele Dönemi'nde de TBMM Hükümeti ve onun lideri Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından da mahirane bir şekilde kullanılmıştır. Bu şekilde, İngiltere'nin yalnız bırakılması,

7 Ercüment Kuran, "1793-1811 Dönemindeki İlk Osmanlı Mukim Elçilerinin Diplomatik Faaliyetleri", *ağdaş Türk Diplomasisi 200 Yıllık Süreç*, ed. İsmail Soysal, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s. 5.

8 Sinan Kunalalp, "Tanzimat Sonrası Osmanlı Sefirleri", *ağdaş Türk Diplomasisi 200 Yıllık Süreç*, ed. İsmail Soysal, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s. 113.

9 Halil İnalçık, "Türk Diplomasi Tarihinin Sorunları", *ağdaş Türk Diplomasisi 200 Yıllık Süreç*, ed. İsmail Soysal, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s. XV.

10 William Hale, *Turkish Foreign Policy Since 1774*, Routledge, New York, 2013, s. 12.

11 Hale, *age.*, s. 2.

12 Hale, *age.*, s. 3.

Fransa ve İtalya'nın Yunanlıları desteklemekten vazgeçmeleri gerçekleştirilmiştir. Böylelikle Yunanistan ile silahlı mücadelemiz kolaylaşmıştır.¹³

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Diplomat Kimliğinin İncelenmesi

Diplomasi ve diplomat ile ilgili diplomasi araştırmaları literatüründeki değerlendirmeler ışığında, özetle, yukarıda belirtildiği üzere iyi bir diplomasi gerçekçilik, ulusal bağımsızlık ve caydırıcılık üzerine inşa edilmektedir. İyi bir diplomatta bulunması gereken nitelikler dürüstlük, ketumiyet, objektif tahlil, müzakere yeteneği, yabancı dil bilgisi ile millî çıkarların korunmasıdır.

Mustafa Kemal'in diplomasi ile yakın ilgisi, Sofya Askeri Ataşelik görevi döneminde başlamıştır. Yarbay Mustafa Kemal, Osmanlı İmparatorluğu'nun Sofya Askeri Ataşesi olarak Ekim 1913'ten Ocak 1915'e kadar 15 ay görev yapmıştır. Sofya, Osmanlı Genel Kurmayının önem verdiği bir merkezdir. Aynı zamanda Mustafa Kemal, Belgrad ve Çetinye'de de askeri ataşe görevini üstlenmiştir. Mustafa Kemal, bu görevi nedeniyle Sofya kordiplomatığının bir üyesi olarak diplomasi ve diplomatlara ait gözlem ve değerlendirmede bulunmuştur. Diplomasıyı yakından tanıma imkanına sahip olmuştur. Sofya'nın siyasi kültürel hayatının önde gelen simalarından biri olmuştur.¹⁴

Millî Mücadele'de Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Diplomat Kimliği

Millî Mücadele'de Türk Dış Politikası Mustafa Kemal Paşa tarafından yönetilmiştir.¹⁵ Bu politikayı da diplomasi aracı ile Mustafa Kemal uygulamıştır. Mustafa Kemal Paşa, 23 Nisan 1920'den itibaren TBMM Hükümeti'nin Reisi olarak Misak-ı Milli çerçevesinde tam bağımsızlığın gerçekleşmesi amacıyla barışın bir an önce sağlanmasına çaba göstermiştir. Düşmanla askeri mücadele yanında, diplomasi aracı ile de savaşın sona erdirilerek barışın elde edilmesi gayreti içinde olmuştur.¹⁶ Bu amaçla, 2 Mayıs 1920'de ilk İcra Vekilleri Heyeti oluşturulmuş ve 3 numaralı kanun ile Dışişleri Bakanlığı kurulmuş ve teşkilatlandırılmıştır. TBMM

13 Ali Engin Oba, "Millî Mücadele Dönemi'nde Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin Uyguladığı Diplomasinin Değerlendirilmesi", *Diplomasi ve Tarih, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Diploması Tarihi Araştırmaları*, Kitabevi, İstanbul, 2021, s. 289.

14 İlber Ortaylı, *İmparatorluğun Son Nefesi, Osmanlı'nın Yaşayan Mirası Cumhuriyet*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014, s. 126.

15 Mehmet Gönülbol - Cem Sarı, *1919-1939 Dönemi Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996, s. 56.

16 Roderic H. Davison, *Essays in Ottoman and Turkish History 1774-1923, The Impact of The West*, University of Texas Press, Austin, 1990, s. 222.

Hükümeti'nin ilk Dışışleri Bakanı Bekir Sami Bey'dir, Yusuf Hikmet (Bayur) Bey Siyasi İşler Genel Müdürü olmuş, Suat (Davaz) Bey Bakanlık Müsteşarlığına atanmıştır.¹⁷ Dış teşkilat yapılanmasına da girişilmiştir. İlk büyükelçilik Moskova'da açılmıştır; daha sonra Bak, Roma, Tiflis ve Kabil'e TBMM mmssili olarak temsilciler atanmıştır. Ayrıca, 1920'de Rusya'dan silah ve malzeme yardımı için Karadeniz kıyısında yer alan Tuapse ve Novorossisk'te konsolosluklar açılmıştır. Ankara'da da Sovyetler, Gürcistan ve Afganistan'ın temsilcilerinden oluşan bir kordiplomatik oluşmuştur.¹⁸

TBMM Hükümeti Misak-ı Milli ışığında tam bağımsızlık ilkesi çerçevesinde ikili ve çok taraflı diplomasi aracılığı ile barışın sağlanması her ciddi olanaktan yararlanmak istemiştir. Bu bağlamda, 1920'de Ermenilerle Gümrü Antlaşması yapılmış, Őubat 1921'de Londra Konferansına katılmıştır. Mart 1922'de ise bir diğer Londra Konferansına iştirak edilmiştir. 1 Mart 1921'de Afganistan ile İttifak Antlaşması, Mart 1921 ortasında ise Sovyetler ile Moskova Antlaşması yapılmıştır. Ekim 1921'de Kafkas lkeleri ile sınırlarımızı tespit eden Kars Antlaşması, Fransızlar ile ise Ankara Anlaşması imzalanmıştır. Ekim 1922'de Mudanya Mütarekesi, Kasım 1922'de müzakere süreci başlayan ve 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması ile Milli Türk Devleti uluslararası alanda tanınmıştır.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, Lozan Konferansı'nın İkinci Kısımının 23 Nisan 1923'te başlamasından önce, İsmet Paşa'nın müzakere durumunu kuvvetlendirmek için 17 Őubat – 23 Mart 1923 tarihlerinde İzmir'de İktisat Kongresi'ni toplamıştır. Bu kongrede, Yeni Türkiye'nin yabancı sermayeyi kabul edeceği, ancak sömürgeciliğe karşı olacağı kararlaştırılmıştır.¹⁹ Aynı Şekilde, Lozan Konferansı'nda Amerika'nın desteğini sağlamak amacı ile 9 Nisan 1923'te TBMM Chester Projesi'ni kabul etmiştir. Bu proje, Anadolu'da demiryolu yapımı, petrol ve maden aramalarını öngörmektedir. Bu Şekilde Gazi Mustafa Kemal Paşa, İktisat Diplomasisi yaparak Türkiye'nin çıkarlarını sağlamak için çalışmıştır.

Bütün bu başarılı diplomatik etkinlikler TBMM Hükümeti Reisi Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın gözetim ve denetiminde, TBMM Hükümeti Dışışleri Bakanlığının başarılı çalışmaları ile gerçekleşmiştir. Atatürk bu dönemde, diplomat kimliği ile

17 Kemal Girgin, "Cumhuriyet Döneminde Dışışleri rgtnn Gelişmesi", *ağdaş Türk Diplomasisi 200 Yıllık Süreç*, ed. İsmail Soysal, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s. 708.

18 Girgin, agm., s. 709.

19 Bu konuda bk. A. Gündüz kn, *Türkiye İktisat Kongresi, 1923, İzmir, Haberler-Belgeler-Yorumlar*, SBF Yayını, Ankara, 1981.

savaş diplomasisini başarı ile yürütmüştür, önemli kararları kendisi almıştır. Bu kararların en önemlisi Lozan Antlaşmasının imzalanması yönünde İnönü'ye verdiği talimattır.²⁰

Gazi Mustafa Kemal Atatürk bu dönemde Türkiye'nin Avrupa'daki dostlarını unutmamıştır. Türk davasının Avrupa kamuoyunda destek bulmasına çalışmıştır. Bu çaba, diplomasi araştırmalarında kamu diplomasisi adını almaktadır. Gerçekten, Gazi Mustafa Kemal, Millî Mücadele Dönemi'nde de Türk davasını savunan Pierre Loti'ye yazdığı mektupta, Loti'ye Türklerin büyük ve asil dostu şeklinde hitap etmiştir. Türkler lehindeki çalışmasından dolayı ona TBMM adına teşekkür etmiştir. Ayrıca kendisine de bir halı hediye etmiştir. Pürüzsüz bir Fransızca ile kaleme alınan 4 Eylül 1921 tarihli mektup bir kamu diplomasisi örneği teşkil etmektedir. Bu da Atatürk'ün kamu diplomasisine verdiği önemi de göstermektedir. Bu diplomasi, Fransa kamuoyunun aklına ve kalbine hitap ederek Türk dostlarını unutmayan bir yaklaşımı içermektedir.²¹

Bu şekilde, Millî Mücadele'de Atatürk'ün TBMM Hükümeti'nin diplomasi alanındaki kararlarını alan kişi olarak, İstiklal Mücadelemizin olumlu sonuç vermesinde askeri alan yanında diplomasi alanını da en iyi şekilde kullanmayı başardığını anlıyoruz.

Gazi Mustafa Kemal'in bu dönemde Türk Dış Politikası ve Diplomasisi hakkında Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılış konuşmalarında da barış unsuruna önem verdiği görülmektedir. Nitekim, Mustafa Kemal Paşa Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin İkinci Yasama Yılı açılış konuşması çerçevesinde 1 Mart 1921'de yaptığı konuşmada “Dış politikamızda, milletin yararına gerekli bulunan esasları içine alan tamamen bağımsız ve bağılantısız bir politika izleyeceğiz. Meclisimiz ve Meclisimizin Hükümeti cenkçi ve maceraperest olmaktan uzaktır, tam tersine barış ve esenliği tercih eder” demiştir.²²

Aynı şekilde, Büyük Zafer'den sonra Dördüncü Yasama Yılı'nı 1 Mart 1923'te açarken yaptığı konuşmada belirttiği husus şudur: “Uyguladığımız politika,

20 Ali Engin Oba, *Lozan Oyunu, Bir Diplomasi Mücadelesi Örneği*, Sarkaç Yayınları, Ankara, 2013, s. 147.

21 Ali Engin Oba, “Türklerin İstiklal Mücadelesine Destek Veren Bir Fransız Vatanseveri, Deniz Subayı ve Yazarı Pierre Loti”, *Diplomasi ve Tarih, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Diplomasi Tarihi Araştırmaları*, Kitabevi, İstanbul, 2021, s. 170-171.

22 *Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisini Açılış Konuşmaları*, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, Tarihsiz, s. 56.

barışsever bir politikadır. Ayrıca, barışın sağlanması için her fırsattan yararlanan Hkmetimiz, Büyük Zaferimizden sonra da harektı durdurarak ateşkesi sağlamış ve uzun gecikme ve zorluklarla ancak 20 Kasım'da açılan Lozan Konferansına gerçek bir uyuşma arzusu ile katılmıştır” diye devam etmiştir.²³

Bu dönemde Mustafa Kemal Paşa, gerçekçilik, milli bağımsızlık ve caydırıcılık ilkelerini yerine getirdiğini, güvenli bir ordu ve etkin bir diplomasi ile Yunanistan ve İngiltere hariç Fransa ve İtalya'yı bizim tarafımıza çekmeyi başardığını görüyoruz. Bu erevede, Atatürk'ün ikili, çok taraflı konferans diplomasisini etkin bir şekilde gerçekçilik unsurunu hep ön planda tutarak kullandığını tespit ediyoruz.

Türkiye Cumhuriyeti'nde Atatürk'n Diplomat Kimliği

Atatürk, Millî Türk Devleti'nin 1923'te kuruluşundan itibaren 1938'de ölümüne kadarki dönemde izlediği diplomasi ile Türkiye'yi bağımsız, egemen ve uluslararası sistemin aktörü bir devlet haline getirmeye çalışmıştır. Bu amaçla, klasik g dengesi politikasını izlemiş ve “yurttta sulh cihanda sulh” ilkesini bu politikanın esası haline getirmiştir.²⁴ Bu ilke, dış politikada macera ve saldırganlığa yer vermemiştir. Barış, istikrar ve huzuru ilk amaç olarak değerlendirmiştir. Bu ilke ayrıca, dış politika amaçlarına ulaşmak için başvurulan araçların barışçı olmasını ve barış içinde bir düzen kurulmasını istemektedir. Bundan başka bu ilke, devletler arasındaki sorunların hukuk, diplomasi ve görüşmeler ile çözüme kavuşturulmasını amaçlar ve tarafların haklarına riayet eden adil bir barışın ortaya çıkmasını hedef alır.²⁵ Bu şekilde, Türk diplomasisinin barış düşüncesinin esası adil bir barışın sağlanmasıdır. Bu çerçevede, maceracılık, kin, nefret ve şovenizm ile irredantizmin Türk diplomasisinde yeri yoktur.²⁶

Barış fikrinin Türk diplomasisinin esası haline gelmesinde, Osmanlı Devleti'nin yıkılışına yol açan dönemi görmüş, Trablus, Balkan, Birinci Dünya ve İstiklal Savaşlarını yaşamış Atatürk ve arkadaşlarının etkisi önemlidir ve bu nedenle barışın Türk diplomasisinin temel ilkesi haline gelmesi son derece normal bir gelişmedir.²⁷ Başka bir deyişle Atatürk, Türk diplomasisinde barış fikrini Türkiye'nin bir yumuşak

23 *Atatürk'n Türkiye Büyük Millet Meclisini Açılış Konuşmaları*, s. 113.

24 Ramazan Gzen, *İmparatorluktan Küresel Aktrlğe*, Türkiye'nin Dış Politikası, Ankara, Palme Yayıncılık, 2009, s. 49.

25 Gzen, *age.*, s. 35-46.

26 Ali Engin Oba, “Bir Yumuşak Güç Olarak Türk Dış Politikasında Barış Düşüncesi”, ed. Prof. Dr. Hasret omak, *Dünya Jeopolitiğinde Türkiye*, Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2011, s. 79.

27 Hale, *age.*, s. 37-39.

gücü haline getirmeyi başarmıştır. Nitekim bu dönemde Türkiye, herhangi bir ülke ile diplomatik ilişki kurarken o ülke ile ilk önce bir dostluk antlaşması imzalamıştır. Bu uygulama, İstiklal Savaşı içinde başlamıştır. Bu çerçevede, 1921-1937 yılları arasında 17 yılda 40 dostluk antlaşması imzalanmıştır.²⁸ Böylelikle, Türk diplomasisi herhangi bir ayırım yapmadan yabancı ülkelerle dostluk ilişkileri kurmak istemiştir. Bu davranış, Türk diplomasisinin barış temelini gösteren önemli bir örnek olmaktadır.

Atatürk'ün barış diplomasisinin diğer önemli bir örneği de Türkiye'nin Briand-Kellogg Paktına 19 Ocak 1929'da katılmasıdır. ABD, Fransa, İngiltere, Almanya, İtalya, Belçika, Polonya, Çekoslovakya ve Japonya tarafından 28 Ağustos 1928'de Paris'te imzalanan bu pakt, savaşı ulusal politikanın bir aracı olmaktan çıkarma sorumluluğunu getirmektedir.²⁹ Ancak, 1930'dan sonra Almanya, İtalya ve Japonya'nın saldırgan davranışları, uluslararası ilişkilerde bu Pakt'tan beklenenleri ortadan kaldırmıştır.³⁰

Atatürk'ün barış diplomasisi uluslararası camianın dikkatini çekmiş ve takdirle karşılanmıştır. Özellikle, 30 Ekim 1930'da Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan "Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakemlik Anlaşması" yabancı gözlemcilerin ilgisini çekmiştir. 10 yıl önce birbiriyle savaşmış bu iki milletin bu anlaşmayı imzalamaları dikkat çekici bulunmuştur. Bu ortam, Atatürk Türkiye'si'ni diğer devletlerin dostluk kurmak istedikleri bir ülke yapmıştır. 1923-1938 döneminde Türk diplomasisi ikili ve çok taraflı diplomasiyi etkin bir şekilde kullanmıştır. Üç Dışişleri Bakanı bu diplomasiyi yürütmüştür. Bunlar İsmet İnönü, Şükrü Kaya ve Tefik Rüştü Aras'tır. Bu dönemin en uzun süre Dışişleri Bakanlığı görevini 4 Mart 1925'ten 11 Kasım 1938'e kadar Tefik Rüştü Aras üstlenmiştir.³¹

Türk diplomasisi esasında Atatürk tarafından yürütülmüştür. Tefik Rüştü Aras, bu diplomasiyi Atatürk'ten doğrudan talimat alarak, hükümeti zaman zaman atlayarak uygulamıştır. Yurtdışına atanacak maslahatgüzar, elçi ve büyükelçiler Atatürk tarafından seçilmiştir.

28 Bilal N. Şimşir, *İlk Dönem Türk Diplomasisi Üzerine İncelemeler (1878-1946)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2017, s. 509-514.

29 Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge, Ankara, 2005, s. 39.

30 Sander, *age.*, s. 39.

31 Tefik Rüştü Aras için bk. Aslı Nur Sencer, *Tefik Rüştü Aras Dönemi Olaylarla Türk Dış Politikası*, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.

18 Temmuz 1932'de Milletler Cemiyetine katılan T6rkiye, bu kurumu milletlerin buluşma yeri, sık sık toplanarak yaptıkları görüşmeler ile anlaşma yollarını bulabilecekleri bir yer olarak görmüştür. Bu amaçla, Atat6rk T6rkiyesi bu 6rg6t'6n ilkelerinin d6nya barışına katkıda bulunacağına inanmıştır.³² T6rkiye, çok taraflı diplomasinin merkezi haline gelen bu 6rg6t'te, barış ilkesi çerçevesinde faaliyet g6stermiş ve 6rg6t'6n ana organı Konsey'e üye olmuştur. Bu şekilde, Milletler Cemiyeti ilkelerinin d6nya barışına katkıda bulunabileceğine inanmıştır. Ancak bu ilkelerin uygulanmaya geçirilmemesi nedeniyle istediğini bulamamıştır.³³

Atat6rk, diplomasiye duyduğu ilgi çerçevesinde Ankara'da gerçekleşen diplomatik m6zakerelere katılmıştır. Bundan başka, dış misyonlara kritik konularda Dışışleri Bakanı ve Başbakan ile eşg6d6m sağlamadan talimatlar g6ndermiştir.³⁴

Atat6rk, 1927'de T6rkiye Cumhuriyeti Dışışleri Teşkilatına dair 1154 sayılı kanunun çıkartılmasını sağlamıştır. Bu kanun uyarınca, Dışışleri memurları, meslek, idari memurlar ve uzmanlar olarak ayrılmışlardır. Meslek memurluğu için sınav sistemi getirilmiştir.³⁵ Atat6rk Dışışleri Bakanlığının sınavlarına ilgi duymuş ve sınav komisyonuna katılmıştır.³⁶

Gerçekten, T6rkiye Cumhuriyeti'nin uluslararası camiada etkinliğini sağlamak amacı ile sağlam bir diplomatik kadro ve yurtdışında temsil 6nemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bu sorun, Atat6rk'6n 6nc6l6ę6nde 6z6me kavuşturulmuştur. Dışışleri teşkilatı yapılanması ile yetenekli T6rk generlerinden meydana gelen bir diplomat kadrosu oluşturulmuştur.³⁷ Bu bağlamda, 1920-1938 yılları arasında Atat6rk T6rkiyesi'ni temsil eden elçilerin sayısı 38 olmuştur.

Cumhuriyetin ilk elçileri Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışını g6rmüşler, İstiklal Savaşına katılmışlardır, Atat6rk T6rk diplomatları ile yakından ilgilenemiş ve onlara yardımcı olmuştur.³⁸ Bazı b6y6kelilere g6rev yerlerine gitmeden 6nce

32 Tefvik R6řt6 Aras, *G6r6şlerim*, Semih L6tf6 Kitabevi, İstanbul, 1945, s. 129-130.

33 Dilek Barlas, "Milletler Cemiyeti'nde T6rkiye: İyimserlik ve Kuşku Arasında", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C 14, S. 55, s. 93-109.

34 George S. Harris, *Atat6rk's Diplomats: Their Brief Biographies*, The ISIS Press, İstanbul, 2010, s. 26.

35 Resm6 Gazete, S. 635, 17/07/1927.

36 Harris, *age.*, s. 26.

37 H6seyin Sert, "Bir Geleneğin Mirası Cumhuriyet D6neminde T6rk Diplomasisi 1920-1960", ed. İşat Sami Yuca, *Hidayet Kara, Tanzimat'tan G6n6m6ze Olaylar ve Kişiler Ekseninde T6rk Hariciyesi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2019, s. 602.

38 Bilal N. şimşir, *Bizim Diplomatlar*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996, s. 20.

yazılı talimat vermiştir. Nitekim, 1934'te Tiran Elçiliğine atanan Ruşen Eşref'e (Ünaydın) ayrıntılı bir talimat yazdırmıştır.³⁹ Atatürk tarafından dikte ettirilen bu yönerge, Türk diplomasisinde bir yeniliktir. Ancak bu uygulama Türk diplomasisine yerleşmemiştir.⁴⁰

Atatürk, 1930'dan itibaren uluslararası alanda ortaya çıkan sorunlar, özellikle İtalya ve diğer tehditler karşısında dış politika konularına daha fazla önem vermiştir. Bu durum karşısında Türk dış politikasını çeşitlendirmeye çalışmıştır. Milletler Cemiyeti'ndeki etkinliğimiz artmıştır. Balkan Antantı ve Sadabat Paktı bu dönemin ürünleridir. Ayrıca İngiltere ile dostluk ilişkilerinin geliştirilmesi, Montrö Sözleşmesi ve Hatay'ın Anavatan'a bağlanması çabaları Atatürk tarafından dikkatle yürütülmüş ve bu konulardaki diplomasisi olumlu sonuç alınmasını sağlamıştır.

Böylelikle Atatürk, Türk diplomasisini yönlendiren, Türk diplomatlarını örgütleyen bir diplomat kimliği ile Türkiye Cumhuriyeti'nin dış ilişkilerinin etkili hale gelmesine önemli katkıda bulunmuştur.

Atatürk'ün uluslararası politikayı tahlil eden ve değerlendiren, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılış konuşmalarındaki ifadeleri onun diplomat kimliğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Nitekim, 1 Kasım 1924'te İkinci Yasama Yılımı açılış konuşmasında Lozan Konferansı'nın sonucu üzerinde durmuş ve "sonuca bağlanmamış sorunlar, antlaşmanın öngördüğü doğal bir akışa bırakılmıştır" demiştir.⁴¹

1 Kasım 1925'te Üçüncü Yasama Yılımı açarken "Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslararası uygarlık ailesinde ihmal edilmemesi gerekli bir güç ve barışçılık unsuru olduğunu" belirtmiştir. Musul sorunu üzerinde durmuştur.⁴²

1 Kasım 1926'da Dördüncü Yasama Yılı açılış konuşmasında, uluslararası sorunlar ve komşu ülkeler üzerinde durmuştur. Ayrıca, "Uluslararası ilişkilerde karşılıklı güven veren ve bu güvene uymayı amaçlayan, açık ve buna sahip çıkan politikaların en sıcak taraftarıyız" demiştir.⁴³

39 Bilal N. Şimşir, "Atatürk'ten Elçi Ruşen Eşref Ünaydın'a Yönerge (Türk-Arnavut İlişkileri Üzerine)", *SBF Dergisi*, Prof. Dr. Ahmet Şükrü Esmer'e Armağan Sayısı, Numara 468, s. 299-316.

40 Şimşir, agm., s. 299-316.

41 *Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisini Açılış Konuşmaları*, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, Tarihsiz, s. 145.

42 *Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisini Açılış Konuşmaları*, s. 154.

43 *Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisini Açılış Konuşmaları*, s. 164-165.

1 Kasım 1927'de Birinci Yasama Yılı'nın açılış konuşmasında ise “Dışta dostluklara ve barışçı çalışmalara yardımcı ve vefakr olmak”tan bahsetmiştir.⁴⁴

1 Kasım 1928'de İkinci Yasama Yılı'nı açılış konuşmasında, “dış politikamızda dürüstlük, ülkemizin güvenliği ve gelişmesinin korunmasına önem verilmesi prensibi davranışlarımıza rehber olmaktadır” demektedir.⁴⁵ Bu erevede, “Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerimizi bu ülkede barış ve güvenliği koruyabilecek bir durumda bulundurmaya bu nedenle çok önem veriyoruz” demiştir.⁴⁶ Böylelikle, diplomasinin caydırıcı niteliğinin sağlam bir askeri güce dayanması gerektiğini vurgulamak istemiştir.

1 Kasım 1929'daki konuşmasında ise “Dışışlerinde dürüst ve açık olan politikamız özellikle barış düşüncesine dayanmaktadır. Uluslararası herhangi bir sorunumuzu barış yolu ile çözümlenmeye çalışmak bizim yararımıza ve düşüncelerimize uygun bir yoldur. Uluslararası barış havasının korunması için Türkiye Cumhuriyeti gücü içerisinde bir görevden geri kalmayacaktır” demiştir.⁴⁷

1 Kasım 1930'daki konuşmasında ise “Dış politikamızda barış ve iyi ilişkiler amacı içtenlikle izlenecektir. Uluslararası ilişkilerde dostluklara bağlı ve hiçbir ülkeyi karşısına almayan açık ve dürüst düşünce biçimimizin gittikçe daha iyi anlaşılmakta olduğunu mit ederim” demiştir.⁴⁸

1 Kasım 1931'deki konuşmasında “Dış politikamızın barışçı ve doğruluklu niteliği, geçen yıl içinde bir kez daha görülmüştür. Yakın komşularımızla ilişkilerimizde samimiyet artmıştır. Uluslararası alanda her devletle iyi ilişkide bulunmakla olumlu sonuçlar elde etmekteyiz” demiş ve daha sonra, “Türkiye'nin güvenliğini amaçlayan hiçbir ülkeyi karşısına almayan bir barış yolu izlemek, bizim değişmez prensibimiz olacaktır” şeklinde devam etmiştir.⁴⁹

1 Kasım 1932'de ise “Komşularımızla ve bütün uluslarla ilişkilerimiz ciddi, iten, barış ve güven fikrine dayalı olarak gelişmektedir”, “Dostlar arasında dürüst bir durumun korunması bizim her zaman çok önem verdiğimiz bir esastır” demektedir.⁵⁰

44 Atatürk'n Türkiye Büyük Millet Meclisini Açılış Konuşmaları, s. 172.

45 Atatürk'n Türkiye Büyük Millet Meclisini Açılış Konuşmaları, s. 177.

46 Atatürk'n Türkiye Büyük Millet Meclisini Açılış Konuşmaları, s. 177.

47 Atatürk'n Türkiye Büyük Millet Meclisini Açılış Konuşmaları, s. 184.

48 Atatürk'n Türkiye Büyük Millet Meclisini Açılış Konuşmaları, s. 191.

49 Atatürk'n Türkiye Büyük Millet Meclisini Açılış Konuşmaları, s. 190.

50 Atatürk'n Türkiye Büyük Millet Meclisini Açılış Konuşmaları, s. 201.

1 Kasım 1933 tarihli konuşmasında ise “Türkiye Cumhuriyeti’nin diğer devletlerle ilişkilerinin, aradaki anlaşmaların hükümlerine ve uluslararası dostluk gereklerine uygun olarak genellikle iyi olduğunu söyleyebilirim” demiştir.⁵¹

1 Kasım 1934’teki konuşmasında “Uluslararası politika, geçen yıl içinde korunma kaygısına düştü, bu yüzden de bütün ülkelerde silahlanmaya hız verildi. Cumhuriyet Hükümeti de bu nedenle bir yandan ulusal koruma gücünü pekiştirmeye çalışırken, bir yandan da barışın sarsılmaması için ulusların birlikte çalışmasına umut veren yoldan ayrılmamak uğrunda elinden geleni esirgememiştir” demiştir.⁵²

1 Kasım 1935’te, uluslararası politikanın zor bir dönemden geçtiği bir sırada Atatürk, yaptığı konuşmada, olayların Türk ulusuna iki önemli kuralı yeniden hatırlattığını vurgulamış ve bunu yurdumuzu ve haklarımızı koruyabilecek güçte olmak, barışı koruyacak uluslararası çalışma birliğine önem vermek şeklinde izah etmiştir.⁵³ Barışın bozulması nedeniyle bugünkü ağır anlaşmazlıkların ortadan kalkmasının uygar insanlığın başlıca dileği olmasını istemiştir. Ayrıca, bizim barış ülküsüne ne kadar bağlı olduğumuzu belirttikten sonra “Milletler Cemiyeti’nin deneylerden yararlanarak prensiplerini geliştirmesi ve barışı korumak için gücünü artırması en üstün arzumuzdur” demiştir.⁵⁴

1 Kasım 1936’daki konuşmasında Montrö Antlaşmasının imzalanmasını tahlil etmiştir. “Türkiye’nin hakkını kabul etmekle iyi dostluk ve anlayış gösteren, Montrö Antlaşmasını imzalayanların aynı zamanda kritik bir görünüm taşıyan uluslararası bu önemli dönemde dengenin sağlanması için herkesin çabasını gerektiren genel barış konusuna da önemli katkıları oldu” demiştir. Devamla, “Tarihte birçok kez tartışma ve tutku nedeni olan Boğazlar artık tam anlamı ile Türk egemenliği altında, yalnız ticaret ve dostluk ilişkilerinin ulaşım yolu haline girmiştir. Bundan böyle, savaştan herhangi bir devletin savaş gemilerinin boğazlardan geçmesi yasaktır” demiştir.⁵⁵

1 Kasım 1937’deki konuşmasında ise “Dış politikamız, geçen yıl içinde de barış ve uluslararası iş birliği yolunda gelişmiş ve yürüttüğümüz yolun değişmez olduğunu bir kez daha belirtmiştir” demiş ve devamla, “Milletler Cemiyeti’nin geçirmekte

51 *Atatürk’ün Türkiye Büyük Millet Meclisini Açılış Konuşmaları*, s. 208.

52 *Atatürk’ün Türkiye Büyük Millet Meclisini Açılış Konuşmaları*, s. 213.

53 *Atatürk’ün Türkiye Büyük Millet Meclisini Açılış Konuşmaları*, s. 217.

54 *Atatürk’ün Türkiye Büyük Millet Meclisini Açılış Konuşmaları*, s. 217.

55 *Atatürk’ün Türkiye Büyük Millet Meclisini Açılış Konuşmaları*, s. 228.

olduğu etin dönemlerde Cumhuriyet Hükümeti bu uluslararası kuruluşa olan bağlılığını her alanda göstererek barış idealine en uygun yoldan ayrılmamıştır” şeklinde konuşmuştur. Ayrıca Hatay üzerinde de durmuştur.⁵⁶

1 Kasım 1938'deki açılış konuşması, Atatürk'ün rahatsızlığı nedeniyle Celal Bayar tarafından okunmuştur. Atatürk burada, “Barış, ulusları refah ve mutluluğa eriştiren en iyi yoldur. Fakat bu kavram bir kez ele geçirilince sürekli zen, ilgi bekler ve her ulusun ayrı ayrı hazırlığını gerektirir” demiştir. Ayrıca, “lkemizin her gün daha çok güçlenmesini sağlamak için her alanda her türlü ihtimale karşı koyabilecek bir durumda bulunmak ve dünya olaylarının bütün gelişimini büyük bir dikkatle izlemek, barışsever politikamızın dayandığı kuralların başlıcalarıdır” ifadesiyle devam etmiştir.⁵⁷

Atatürk'ün diplomat olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılış konuşmalarında her yıl özellikle vurguladığı barış düşüncesi, Türk Dış Politikasının yürütülmesinde barış aracının yegne yol olarak gösterildiğini ortaya koymaktadır. Türk Diplomasisi, uluslararası sorunların çözümünde barış aracını etkin bir şekilde kullanması suretiyle uluslararası ilişkilerde önemli bir rol üstlenmiştir.

Atatürk'ün diplomat kimliği, kendisine güven mektuplarını sunan elçi ve büyükelçilerin nutuklarına verdikleri cevaplarda da ortaya çıkmaktadır.

Nitekim, Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nde yer alan incelediğimiz kaynaklar çerçevesinde, İran, Afganistan, Finlandiya Sefirlerinin güven mektuplarını sunmalarından sonra sefirlerce yapılan konuşmalara Atatürk'ün verdiği cevaplarda, bu ülkelerle ikili ilişkileri değerlendirdiği ve sefirlere teşvik edici sözler söylediği görülmektedir. Finlandiya Elçisine verdiği cevapta, Türk-Finlandiya ilişkilerini öven ve Fin milletini takdir edici ifadelerde bulunduğu görülmektedir.⁵⁸

Irak'ın Ankara Ortaelisinin güven mektubu sunmasından sonraki konuşmasına Atatürk'ün cevabında da tarihi ilişkilerden başlayarak ikili ilişkileri övmesini görüyoruz.⁵⁹

Bu belgelerde, Atatürk'ün diplomata verdiği önemi ve diplomatın ikili ilişkilerin gelişmesinde oynadığı rolün bilinci içinde hareket ettiğini görüyoruz. Bu nedenle,

56 *Atatürk'n Türkiye Büyük Millet Meclisini Açılış Konuşmaları*, s. 244.

57 *Atatürk'n Türkiye Büyük Millet Meclisini Açılış Konuşmaları*, s. 256.

58 Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Finlandiya Ortaelisine Cevap, 1932.

59 Türkiye Cumhuriyeti Riyaseti Ktib-i Umumi, 9 Mart 1932.

konuşmalarında teşvik edici, ikili ilişkilerin geliştirilmesinin önemini vurgulayan ibarelere yer verilmektedir.

Atatürk'ün Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren, Millî Türk Devleti'nin reformlarını, gerçekleştirdiklerini dünyaya tanıtmak amacıyla, diplomasi araştırmalarında kamu diplomasisi olarak tanımlanan diplomasiyi de kullandığını görüyoruz.

Bu çerçevede, 1927'de üç ay süre ile Finlandiya'ya kadar Avrupa'nın en meşhur limanlarını ziyaret eden ve Türk ihraç ürünlerini sunan Seyyar Sergi zikredilebilir.⁶⁰

Fotoğraflarla Türkiye başlıklı Fransızca, İngilizce ve Almanca olarak üç dilde hazırlanan kitap Yeni Türkiye'den çeşitli fotoğrafları içermektedir.⁶¹

La Turquie Kémaliste adlı bir derginin çıkarılması 1933'ten 1949'a kadar yayını sürdürülen ve 49 sayı çıkan bu dergi Vedat Nedim Tör'ün Matbuat Genel Müdürlüğü sırasında yayına başlamıştır. Bu dergi, Cumhuriyetin kuruluş coşkusunu ve güzelliklerini ortaya koymaya çalışmıştır.⁶²

Diğer taraftan, 1937'de İkinci Türk Tarih Kongresi vesilesiyle hazırlanan arkeoloji, sanat ve mimarlık tarihi ile ilgili sergi de dikkat çekicidir.

1937'de Dolmabahçe Sarayı'nda yapılan İkinci Türk Tarih Kongresi ilk defa uluslararası nitelikte olmuştur. Bu kongreye 47 Avrupalı bilim adamlarınca bildiri sunulmuştur. Ayrıca bu kongre çerçevesinde Türk Tarih Tezine katkıda bulunacak böyle bir sergi oluşturularak, Türkiye Cumhuriyeti'nin devrimleri ile modernleşme süreci dile getirilmiştir.⁶³

Diplomat Atatürk, diplomasi ile ilgili temas ve girişimlerinde Fransızca kullanmıştır. Atatürk'ün Fransızcası ile ilgili olarak Fransız diplomasi belgeleri arasında bulduğum 15 Eylül 1922'de Fransa'nın İzmir'deki Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Dumesnil'in İzmir'de Atatürk ve İsmet Paşa ile ilgili yaptığı görüşme ile ilgili tutanakta, Atatürk ve İnönü'nün Fransızca'yı konuşup anladıklarından tercüman

60 Celal Esat Arseven, *Seyyar Sergi ile Seyahat İntibaları*, haz. N. Ahmet Özalp, Kitabevi Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 139-147.

61 Matbuat Genel Müdürlüğü, Ankara, 1936.

62 Gökhan Aşura, "La Turquie Kémaliste'in Öyküsü", *La Turquie Kémaliste*, Boyut Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 10-13.

63 Merve Özkılıç, *1937 İkinci Türk Tarih Kongresi Sergisinde Arkeoloji, Sanat ve Mimarlık Tarihi'nin Temsili*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016, s. XIX-XX.

kullanılmadığı belirtilmektedir. Görüşme uzun sürmüş ve Atatürk'ün birçok soruya cevap verdiği belgede görülmektedir. Buradan Atatürk'n Fransızcasının bir diplomatik müzakereyi takip ederek gerekli müdahaleleri yapabilecek seviyede olduğu ortaya çıkmaktadır.⁶⁴

Sonuç ve Değerlendirme

Bu alışma, Atatürk'ün diplomat kimliğini ortaya koymaktadır. Atatürk, bir büyük asker ve büyük devlet adamı olmanın yanında aynı zamanda büyük bir diplomat olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Atatürk, iyi bir diploması için gerekli olan tarih bilgisine de sahiptir. O, tarihin ilerisini göremeyenler için merhametsiz olduğuna inanmaktadır. Atatürk'ün sağlam tarih bilgisi gelecekteki gelişmeleri kestirme yeteneğini sağlamıştır. Bu bilgi, i ve dış gelişmeleri değerlendirmede önemli bir rol oynamıştır. Bu bilgi ayrıca Atatürk'te, olayları tarihsel gelişimi içinde görerek gerekli şekilde değerlendirebilecek bir tarih kültürü de yaratmıştır.⁶⁵

Kurtuluş Savaşı'nın başlangıcından itibaren TBMM Hükümeti Reisi olarak Türkiye'nin Misak-ı Milli çerçevesinde milli bağımsızlığını sağlamak için gerçekleştirdiği askeri ve diplomatik girişimler iyi bir diploması için gereklidir. Atatürk, gerçekçilik, ulusal bağımsızlık ve caydırıcılık ilkelerini diploması alanında kullanmaktaki başarısı Millî Mücadele'nin Türkiye'nin zaferi ile neticelenmesini sağlamıştır.

Atatürk, Kurtuluş Savaşı sırasında sürdürdüğü savaş diplomasisinde, barışı gerçekleştirmek için ortaya çıkan her imkndan yararlanmıştır. Misak-ı Milli ilkeleri ve tam bağımsızlığı sağlayabilecek her imknı kullanmıştır. Diploması onun tarafından savaşa yardımcı olacak bir araç haline getirilerek bu savaşın tek cepheli olmasını ve bu şekilde düşmanı yenmemizi kolaylaştırmıştır. Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politikasını ve onun uygulayıcısı Türk diplomasisini barış düşüncesi üzerine kurmuştur. Bu diploması, Türkiye'ye uluslararası camiada saygınlık kazandırmıştır. Lozan Konferansı'nda zlemeyen, Türkiye için sorun teşkil eden konuların çözüme kavuşturulmasına yardımcı olmuştur. Bu erevede, Montrö Sözleşmesi ve Hatay'ın Ana Yurda katılması zikredilebilir.

64 Documents Diplomatiques Franais Tome 2 (Premier Juillet-31 Dcembre 1922) Conversation, de L'amiral Dumesnil Avec Mustafa Kemal Paşa, Smyrne, 15 Septembre 1922. 17h. 30, s. 275-279.

65 Hikmet zdemir, *Atatürk'n Liderlik Sırları, Barış'a Giden Yıl*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2021, s. 106.

Böylelikle, Atatürk, ikili ve Milletler Cemiyeti ile birlikte etkin bir şekilde oluşan çok taraflı diplomasiyi en iyi şekilde kullanmak suretiyle Türkiye'nin milli çıkarlarını koruma konusunda başarılı olmuştur.

Ayrıca, Türk Dışişleri Bakanlığı'nın kurumsallaşmasını sağlamıştır. Genç ve kabiliyetli memurların Bakanlığa alınmasında sınav sistemi getirmiştir.

Türk Diplomasisini barış düşüncesi üzerinde temellendirerek, her ülke ile diplomatik ilişki kurarken ilk önce bir dostluk antlaşması imzalanması uygulamasını gerçekleştirmiştir.

Türk Diplomasisinin etkinliğini sağlayacak ilkeleri hayata geçirmiştir. Yurtdışına atanan elçi ve büyükelçilere talimat yazdırma, yabancı büyükelçilerin güven mektuplarını Ankara dışında kabul etmeme ilkeleri onun uygulamalarıdır.

Böylelikle diplomat Atatürk, Türk Devleti'nin diplomasi alanında takdirle karşılanan uygulamaları ile, başarılı girişimleri sayesinde dünya barışına katkıda bulunan bir devlet adamı da olmuştur.

Kaynaklar

- Aras, Tevfik Rüştü, *Görüşlerim*, Semih Ltf Kitabevi, İstanbul, 1945.
- Arseven, Celal Esat, *Seyyar Sergi ile Seyahat İntibaları*, haz. N. Ahmet zalp, Kitabevi Yayınevi, İstanbul, 2008.
- Aşura, Gökhan, “*La Turquie Kmaliste’in yks*”, *La Turquie Kmaliste*, Boyut Yayınevi, İstanbul, 2014.
- Atatürk'n Türkiye Büyük Millet Meclisini Ağılış Konuşmaları*, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, Tarihsiz.
- Barlas, Dilek, “Milletler Cemiyeti’nde Türkiye: İyimserlik ve Kuşku Arasında”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, C 14, S. 55, s. 93-111.
- Barston, R.P., *Modern Diplomacy*, Routledge, Londra, 2006.
- Cooper, Andrew F., Jorge Heine, Ramesh Thakur, *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*, Oxford, 2013.
- Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Finlandiya Ortaelçisine Cevap, 1932.
- Davison, Roderic H., *Essays in Ottoman and Turkish History 1774-1923, The Impact of The West*, University of Texas Press, Austin, 1990.
- Documents Diplomatique Franęais Tome 2 (Premier 1 Juillet-31 Dcembre) Conversation, de L’amiral Dumesnil Avec Mustafa Kemal Paşa, Smyrne, 15 Septembre 1922. 17h. 30.
- Girard, Renaud, *Quelle Diplomatie pour la France*, Cerf, Paris 2017.
- Girgin, Kemal, “Cumhuriyet Döneminde Dışışleri rgtnn Gelişmesi”, *Çağdaş Türk Diplomasisi 200 Yıllık Süreç*, ed. İsmail Soysal, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.
- Gönlübol, Mehmet - Sar Cem, *1919-1939 Dönemi Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996.
- Gzen, Ramazan, *İmparatorluktan Küresel Aktrlğe, Türkiye’nin Dış Politikası*, Ankara, Palme Yayıncılık, 2009.
- Hale, William, *Turkish Foreign Policy since 1774*, Routledge, New York, 2013.
- Harris, George S., *Atatürk’s Diplomats: Their Brief Biographies*, The ISIS Press, İstanbul, 2010.

İnalçık, Halil, “Türk Diploması Tarihinin Sorunları”, *Çağdaş Türk Diploması 200 Yıllık Süreç*, ed. İsmail Soysal, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.

Jean-Robert Leguey-Feilleux, *The Dynamics of Diplomacy*, Viva Books, London 2017.

Kuneralp, Sinan, “Tanzimat Sonrası Osmanlı Sefirleri”, *Çağdaş Türk Diploması 200 Yıllık Süreç*, ed. İsmail Soysal, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.

Kuran, Ercüment, “1793-1811 Dönemindeki İlk Osmanlı Mukim Elçilerinin Diplomatik Faaliyetleri”, *Çağdaş Türk Diploması 200 Yıllık Süreç*, ed. İsmail Soysal, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.

Macomber, William, *The Angels' Game*, A Handbook of Modern Diplomacy, New York, 1975.

Matbuat Genel Müdürlüğü, Ankara, 1936.

Oba, Ali Engin, “Bir Yumuşak Güç Olarak Türk Dış Politikasında Barış Düşüncesi”, ed. Prof. Dr. Hasret Çomak, *Dünya Jeopolitiğinde Türkiye*, Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2011.

Oba, Ali Engin, “Devletin Ayrılmaz Parçası: Diploması”, *Dönüşen Uluslararası Sistemde Devletlerin Dünyası, Bildiri Özetleri*, 15-16 Ekim 2018, Editörler Erdem Denk & Haldun Yürümez, Ankara Üniversitesi SBF Yayını, Numara 617, Ankara, 2018.

Oba, Ali Engin, “Millî Mücadele Dönemi’nde Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti’nin Uyguladığı Diplomasının Değerlendirilmesi”, *Diploması ve Tarih, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türk Diploması Tarihi Araştırmaları*, Kitabevi, İstanbul, 2021.

Oba, Ali Engin, “Türklerin İstiklal Mücadelesine Destek Veren Bir Fransız Vatanseveri, Deniz Subayı ve Yazarı Pierre Loti”, *Diploması ve Tarih, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türk Diploması Tarihi Araştırmaları*, Kitabevi, İstanbul, 2021.

Oba, Ali Engin, *Lozan Oyunu, Bir Diploması Mücadelesi Örneği*, Sarkaç Yayınları, Ankara, 2013.

Ortaylı, İlber, *İmparatorluğun Son Nefesi, Osmanlı’nın Yaşayan Mirası Cumhuriyet*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014.

Ökçün, A. Gündüz, *Türkiye İktisat Kongresi, 1923, İzmit, Haberler-Belgeler-Yorumlar*, SBF Yayını, Ankara, 1981.

Özdemir, Hikmet, *Atatürk’ün Liderlik Sırları, Barış’a Giden Yol*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2021.

6zkılıç, Merve, *1937 İkinci T6rk Tarih Kongresi Sergisinde Arkeoloji, Sanat ve Mimarlık Tarihi'nin Temsili*, İstanbul Teknik 6niversitesi Fen Bilimleri Enstit6s6, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimarlık Tarihi Programı, Tez Danışmanı Prof. Dr. N. Turgut Saner, Ekim 2016.

Resm6 Gazete, 17/07/1927 tarihli sayı 635.

Sander, Oral, *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge, Ankara, 2005.

Sencer, Aslı Nur, *Tevfik R6řt6 Aras D6nemi Olaylarla T6rk Dış Politikası*, Basılmamış Y6ksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik 6niversitesi Sosyal Bilimle Enstit6s6, İstanbul, 2006.

Sert, H6seyin, “Bir Geleneğin Mirası Cumhuriyet D6neminde T6rk Diplomasisi 1920-1960”, Edit6rler: İrşat Sami Yuca, Hidayet Kara, *Tanzimat'tan G6n6m6ze Olaylar ve Kişiler Ekseninde T6rk Hariciyesi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2019.

şimşir, Bilal N., “Atat6rk'ten Elçi Ruşen Eşref 6naydın'a Y6nerge (T6rk-Arnavut İlişkileri 6zerine)”, *SBF Dergisi*, Prof. Dr. Ahmet ř6kr6 Esmer'e Armağan Sayısı, Numara 468.

şimşir, Bilal N., *Bizim Diplomatlar*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1996.

şimşir, Bilal N., *İlk D6nem T6rk Diplomasisi 6zerine İncelemeler (1878-1946)*, Atat6rk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2017.

T6rkiye Cumhuriyeti Riyaseti K6t6b-i Umumi, 9 Mart 1932.

